

Національна академія аграрних наук України

ІНСТИТУТ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ МІКРОБІОЛОГІЇ ТА
АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Відділ сільськогосподарської мікробіології

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою

Інституту сільськогосподарської
мікробіології та агропромислового
виробництва НААН

протокол № 6

від "10" серпня 2020 р.

Голова вченої ради ІСМАВ НААН,
директор ІСМАВ НААН

 А.М. Москаленко

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
РОЛЬ МІКРООРГАНІЗМІВ У ФУНКЦІОНУВАННІ
АГРОЕКОСИСТЕМ**

Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)

Галузь знань 20 Аграрні науки та продовольство

Спеціальність 201 Агрономія

Курс 2, навчальний семестр 3, 4

Навчальний рік 2020 - 2021

Кількість кредитів ЄКТС 4

Чернігів – 2020 рік

1 Розробник

Надкернична Олена Володимирівна – завідувачка лабораторії рослинно-мікробних взаємодій ІСМАВ НААН, доктор біологічних наук, професор, h-index – 1 (Scopus), ORCID 0000-0001-7542-528X
Контакти: тел. +38(096) 229-14-59

Бібліометричні профілі та сторінки:

<https://orcid.org/0000-0001-7542-528X>

https://scholar.google.ru/citations?user=DHoqh_oAAAAJ&hl=ru

<https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=26536462500>

2 Назва, код модуля та/або навчальної дисципліни і кількість кредитів, що відводяться на її вивчення

Назва дисципліни: Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем.

На вивчення дисципліни відводиться 4 кредити.

3 Час і місце проведення навчальної дисципліни

Час проведення аудиторних занять: четвер, перша пара (8.30 - 9.50)

Місце проведення: Головний корпус, мала актові зала

4 Передреквізити і постреквізити навчальної дисципліни

Prerequisite: вивчення дисципліни розширює знання і навички, отримані в процесі вивчення курсу "Наукові основи сучасного аграрного виробництва" та "Застосування мікробних препаратів в рослинництві". Зміст курсу "Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем" побудовано на основі сучасних уявлень про закономірності формування і функціонування агроєкосистем за впливу ґрунтових мікроорганізмів. Система отриманих на цій основі знань має забезпечити формування чітких і обґрунтованих уявлень про функціонування мікроорганізмів у ґрунті та протікання основних процесів їх життєдіяльності.

Postrequisite: в процесі вивчення курсу аспіранти поглиблюють знання про основні закономірності поширення, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язки у мікробних угрупованнях, функціонування мікробіоценозу ґрунтів, роль ґрунтових мікроорганізмів у кругообігу речовин у природі, взаємодія мікроорганізмів з рослинами як один з основних механізмів підвищення урожаю сільськогосподарських культур і поліпшення якості отриманої продукції з одночасним поліпшенням стану довкілля.

5. Мета, завдання, зміст вивчення дисципліни

Мета навчальної дисципліни – є формування у аспірантів знань та вмінь у галузі сільськогосподарської мікробіології, а саме: уявлень про закономірності поширення, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язків у мікробних угрупованнях, функціонування мікробіоценозу ґрунтів, впливу екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів. Особлива увага приділена взаємодії мікроорганізмів з рослинами та селекції господарсько - цінних штамів, які здатні позитивно впливати на ріст сільськогосподарських рослин і формування урожаю. У програмі висвітлено значення мікроорганізмів як найважливішої складової ґрунтової біоти. Показано біогеохімічну роль ґрунтових мікроорганізмів, їх участь у кругообігу речовин у природі, що полягає як у продукційних, так і у деструкційних процесах, які разом підтримують кругообіг речовин у природі. Відображено життєдіяльність мікроорганізмів як основу формування родючості ґрунту і стабільного функціонування агроєкосистем.

Завданням вивчення дисципліни "Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем" є:

- сформувати знання щодо закономірностей поширення, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язків у мікробних угрупованнях, функціонування мікробіоценозу ґрунтів, впливу екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів;
- засвоїти принципи взаємодії мікроорганізмів з рослинами та основні етапи селекції господарсько - цінних штамів, які здатні позитивно впливати на ріст сільськогосподарських рослин і формування урожаю;
- засвоїти біогеохімічну роль ґрунтових мікроорганізмів, їх участь у кругообігу речовин у природі, що полягає як у продукційних, так і у деструкційних процесах, які разом підтримують кругообіг речовин у природі;
- з'ясувати особливості взаємозв'язків між автотрофними мікроорганізмами, які використовують енергію сонячного світла або хімічних сполук для синтезу органічної речовини із диоксиду вуглецю і гетеротрофними мікроорганізмами, які беруть участь у деструкції рослинних і тваринних решток;
- з'ясувати взаємодію діазотрофів з рослинами як один з основних механізмів підвищення урожаю сільськогосподарських культур і поліпшення якості отриманої продукції з одночасним поліпшенням стану довкілля.

Зміст навчальної дисципліни формує наукові знання, уміння і навички, засвоєння яких дозволяє набувати ті чи інші компетентності для успішної професійної діяльності, а саме:

1. Компетентності, які отримують аспіранти після вивчення навчальної дисципліни "Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем":

Загальні компетентності:

- ЗК 3. Креативність, здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК 4. Здатність приймати обґрунтовані рішення, планувати і здійснювати комплексні дослідження на сучасному рівні з використанням новітніх інформаційних і комунікаційних технологій на основі цілісного системного наукового світогляду з використанням знань в області історії і філософії науки.
- ЗК 8. Здатність здійснювати науково-дослідну та науково-виробничу діяльність, зберігаючи природне та культурне надбання.
- ЗК 10. Здатність до критичного аналізу та оцінювання сучасних наукових досягнень при вирішенні дослідницьких і практичних завдань, у тому числі в міждисциплінарних областях.
- ЗК 11. Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї.

Спеціальні (фахові) компетентності:

- ФК 4. Комплексність у проведенні критичного аналізу різних інформаційних джерел, авторських методик, конкретних освітніх, наукових та професійних текстів у галузі агропромислового виробництва, агрономії і сільськогосподарської мікробіології.
- ФК 6. Здатність створювати нові знання через оригінальні дослідження, якість яких може бути визнана на національному та міжнародному рівнях.
- ФК 7. Здатність брати участь у критичному діалозі, наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію, до підприємництва та прояву ініціативи щодо впровадження у виробництво результатів дисертаційного дослідження.
- ФК 8. Здатність до вибору конкретних модифікацій і методів досліджень, раціональної методики польових і лабораторних досліджень та оцінки необхідної точності вимірювань і якості кінцевих результатів.
- ФК 10. Вміння розробляти систему експериментальних досліджень для практичного підтвердження теоретичних допущень та реалізувати її у агротехнологічному процесі.
- ФК 11. Знання і дотримання норм наукової етики і академічної доброчесності.
- ФК 12. Компетентність у володінні теоретичними основами управління мікробіологічними процесами у ґрунті.
- ФК 13. Компетентність у науково-методичних підходах щодо створення рослинно-мікробних асоціацій і симбіозів, щодо селекції корисних ґрунтових мікроорганізмів та пошуку алгоритму антропогенного впливу на колообіг поживних речовин в агроценозах.

2. Під час вивчення дисципліни аспірант (здобувач) має досягти або вдосконалити наступні програмні результати навчання (ПРН), передбачені освітньою програмою:

- ПРН 7. Ініціювати, організувати та проводити комплексні дослідження, а також впроваджувати результати досліджень у виробництво.
- ПРН 8. Нести відповідальність за новизну наукових досліджень та прийняття експертних рішень, мотивувати співробітників та рухатися до спільної мети.
- ПРН 9. Уміти проводити критичний аналіз, оцінку і синтез нових наукових положень та ідей.
- ПРН 10. Генерувати власні ідеї та приймати обґрунтовані рішення.
- ПРН 15. Мати ґрунтовні знання предметної області та розуміння професії, знання праць провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, фундаментальні праці у галузі дослідження, формулювати мету власного наукового дослідження як складову загально-цивілізаційного процесу.
- ПРН 17. Мати здатність діяти соціально свідомо і відповідально на основі етичних мотивів, приймати обґрунтовані рішення, саморозвиватися і самовдосконалюватися.
- ПРН 19. Здійснювати організацію досліджень відповідно до вимог безпеки життєдіяльності і охорони праці.
- ПРН 23. Знати закономірності розповсюдження, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язків у мікробних угрупованнях, а також з рослинами. Вміти здійснювати селекцію корисних мікроорганізмів, встановлювати видову належність мікроорганізмів, їх номенклатурну назву та функціональні особливості; володіти методами кількісного обліку та визначення складу мікробіоти ґрунтів, навичками підготовки мікробіологічних аналізів та оброблення результатів.
- ПРН 24. Знати теоретичні та прикладні аспекти формування мікробіоценозу ґрунтів: типів живлення ґрунтових мікроорганізмів; типів взаємовідносин між мікроорганізмами та з рослинами; впливу екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів у ґрунті. Вміти здійснювати моніторинг мікробних угруповань ґрунтів, створення ефективних рослинно-мікробних симбіозів та асоціацій.

3. В результаті засвоєння матеріалу, передбаченого програмою, аспірант (здобувач) зі спеціальності агрономія отримає такі знання:

- закономірності поширення, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті;
- їх взаємозв'язків у мікробних угрупованнях;
- функціонування мікробіоценозу ґрунтів;
- впливу екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів;

- значення мікроорганізмів як найважливішої складової ґрунтової біоти;
- біогеохімічну роль ґрунтових мікроорганізмів;
- участь у кругообігу речовин у природі, життєдіяльність мікроорганізмів як основу формування родючості ґрунту і стабільного функціонування агроєкосистем.

4. В результаті засвоєння матеріалу, передбаченого програмою, аспірант (здобувач) зі спеціальності агрономія буде уміти:

- використовувати методи наукових досліджень для обґрунтування окремих аспектів наукового ведення аграрного виробництва;
- виявляти та вирішувати наукові завдання та проблеми у сфері аграрного виробництва;
- працювати з культурами корисних ґрунтових мікроорганізмів;
- здійснювати процес аналітичної селекції і культивування їх ізолятів;
- володіти основами мікроскопії;
- встановлювати видову належність мікроорганізмів;
- володіти методами кількісного обліку та визначати склад мікрофлори ґрунтів;
- здійснювати моніторинг мікробних угруповань ґрунтів;
- створювати ефективні рослинно-мікробні симбіози та асоціації.

5. В результаті засвоєння матеріалу, передбаченого програмою, аспірант (здобувач) зі спеціальності агрономія отримає такі навички:

- здійснювати виділення, культивування та облік азотфіксувальних мікроорганізмів;
- застосовувати принципи аналітичної селекції симбіотичних та асоціативних діазотрофів;
- здійснювати культивування ізолятів бактерій на поживних середовищах;
- володіти методами кількісного обліку та визначати склад мікрофлори ґрунтів.

6. Творча діяльність забезпечує здатність планувати аспірантом (здобувачем) науково-дослідну та науково-теоретичну роботу.

6 Характеристика навчальної дисципліни

Анотація курсу. Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні закономірності поширення, життєдіяльності, фізіологічних особливостей мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язки у мікробних угрупованнях, функціонування мікробіоценозу ґрунтів, вплив екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів, біогеохімічна роль ґрунтових мікроорганізмів, їх участь у кругообігу речовин у природі, взаємодія мікроорганізмів з рослинами як один з основних механізмів підвищення урожаю сільськогосподарських культур і поліпшення якості отриманої продукції з

одночасним поліпшенням стану довкілля. Зміст курсу "Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем" побудовано на основі сучасних уявлень про закономірності формування і функціонування агроєкосистем за впливу ґрунтових мікроорганізмів. Система отриманих на цій основі знань має забезпечити формування чітких і обґрунтованих уявлень про функціонування мікроорганізмів у ґрунті та протікання основних процесів їх життєдіяльності.

Короткий зміст дисципліни і план її реалізації

Змістовий модуль 1. Загальні аспекти формування мікробіоценозу ґрунтів.

Тема 1. Вступ. Поширення мікроорганізмів у ґрунті.

Біорізноманіття ґрунтових мікроорганізмів. Закономірності поширення та життєдіяльності мікроорганізмів у ґрунті. Моніторинг мікробних угруповань ґрунтів.

Тема 2. Формування мікробіоценозу ґрунтів.

Фізіологічні особливості мікроорганізмів у ґрунті, їх взаємозв'язки у мікробних угрупованнях. Типи взаємовідносин між мікроорганізмами.

Тема 3. Значення мікроорганізмів як найважливішої складової ґрунтової біоти.

Біогеохімічна роль ґрунтових мікроорганізмів. Продукційні та деструкційні процеси, які здійснюють мікроорганізми у ґрунті. Вплив екологічних факторів на розвиток мікроорганізмів у ґрунті.

Тема 4. Кругообіг речовин у природі.

Кругообіг вуглецю, нітрогену, фосфору. Нітроген і фосфор як фактори, що лімітують продукцію біомаси рослин. Мікробіологічна трансформація сполук фосфору в ґрунті та мікроорганізми, що її здійснюють.

Тема 5. Екологічна роль процесу фіксації молекулярного азоту.

Біологічна фіксація азоту у ґрунті та мікроорганізми, що її здійснюють. Основні етапи дослідження активності процесу азотфіксації. Зв'язки між азотфіксацією та фотосинтезом.

Тема 6. Сучасні напрями в систематиці бактерій.

Генетичні особливості мікроорганізмів. Генотип, фенотип. Плазмідні бактерії і їх біологічна роль. Генетична рекомбінація у мікроорганізмів. Трансформація. Кон'югація. Мутації мікроорганізмів.

Змістовий модуль 2. Життєдіяльність мікроорганізмів як основа формування родючості ґрунту і стабільного функціонування агроєкосистем.

Тема 7. Фізіологічні особливості ґрунтових мікроорганізмів.

Типи живлення ґрунтових мікроорганізмів. Пластичність метаболізму. Катаболізм і біосинтез у мікроорганізмів. Енергетичний метаболізм у мікроорганізмів.

Тема 8. Корисні ґрунтові мікроорганізми.

Мікроорганізми – продуценти біологічно активних сполук (фітогормонів, ферментів, антибіотиків, вітамінів, пігментів і т.і.).

Тема 9. Ризосферні мікроорганізми як біотичний чинник впливу на рослини.

Особливості мікробно-рослинних взаємодій у кореневій зоні рослин. Оптимізація структури мікробних угруповань кореневої зони сільськогосподарських культур.

Тема 10. Аналітична селекція ґрунтових мікроорганізмів.

Критерії відбору ефективних штамів корисних ґрунтових мікроорганізмів. Живильні середовища та умови росту. Інтродукція корисних ґрунтових мікроорганізмів у кореневу зону с.-г. рослин. Створення штучних ефективних рослинно-мікробних симбіозів та асоціацій.

План реалізації навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної/заочної форми навчання							
		Всього		У тому числі					
				Лекції		Практичні		Самостійна робота	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Змістовий модуль 1 Загальні аспекти формування мікробіоценозу ґрунтів.									
1	Поширення мікроорганізмів у ґрунті.			2		2		8	
2	Формування мікробіоценозу ґрунтів.			2		2		8	
3	Значення мікроорганізмів як найважливішої складової ґрунтової біоти.			2		2		8	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Кругообіг речовин у природі.			2		2		8	
5	Екологічна роль процесу фіксації молекулярного азоту.			2		2		8	
6	Сучасні напрями в систематиці бактерій.			2		2		8	
Разом за змістовим модулем 1		72		12		12		48	
Змістовий модуль 2. Життєдіяльність мікроорганізмів як основа формування родючості ґрунту і стабільного функціонування агроєкосистем.									
7	Фізіологічні особливості ґрунтових мікроорганізмів.			2		2		8	
8	Корисні ґрунтові мікроорганізми.			2		2		8	
9	Ризосферні мікроорганізми як біотичний чинник впливу на рослини.			2		2		8	
10	Аналітична селекція ґрунтових мікроорганізмів.			2		2		8	
Разом за змістовим модулем 2		48		8		8		32	
Усього годин за дисципліну		120		20		20		80	

7 Призначення навчальної дисципліни

Дисципліну: "Роль мікроорганізмів у функціонуванні агроєкосистем" потрібно вивчати під час здобуття третього (освітньо-наукового) рівня освіти зі спеціальності 201 "Агрономія" для формування науково-професійного рівня та підготовки дисертаційної роботи.

Після завершення засвоєння змісту даної дисципліни аспіранти набудуть таких компетенцій, як: здатність до абстрактного та креативного мислення, аналізу та синтезу; здатність розробляти та управляти науковими проектами, ініціювати організацію досліджень в галузі науково-дослідницької та інноваційної діяльності з урахуванням фінансування науково-дослідницьких робіт; здатність комплексно та системно підходити до проведення наукових досліджень на рівні доктора філософії; здатність до комплексності проведення досліджень у галузі агропромислового виробництва та агрономії; вміння володіти інформацією щодо сучасного стану і тенденцій розвитку світових і вітчизняних технологій вирощування сільськогосподарських культур; здатність брати участь у критичному діалозі, наукових дискусіях на міжнародному рівні, відстоювати свою власну позицію, до підприємництва та прояву ініціативи щодо впровадження у виробництво результатів дисертаційного дослідження, тощо.

8 План вивчення дисципліни

№п/п	Тема	Форми навчання	Методи навчання
1	Поширення мікроорганізмів у ґрунті.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей.	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод.
2	Формування мікробіоценозу ґрунтів.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей.	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод.
3	Значення мікроорганізмів як найважливішої складової ґрунтової біоти.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод.
4	Кругообіг речовин у природі.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод проблемного викладу.
5	Екологічна роль процесу фіксації молекулярного азоту.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод проблемного викладу.
6	Сучасні напрями в систематиці бактерій.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод.
7	Фізіологічні особливості ґрунтових мікроорганізмів.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод.
8	Корисні ґрунтові мікроорганізми.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод проблемного викладу.
9	Ризосферні мікроорганізми як біотичний чинник впливу на рослини.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота,	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод;

		оцінювання досягнення компетентностей	метод проблемного викладу.
10	Аналітична селекція ґрунтових мікроорганізмів.	Лекція, практичне заняття, робота з навчально-методичною літературою, самостійна робота, оцінювання досягнення компетентностей	Словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; метод проблемного викладу.

9 Форми і методи навчання

Програма курсу передбачає навчання у формі лекцій, практичних (семінарських) занять, самостійної роботи аспірантів та отримання консультацій у викладача.

На лекції викладач усно розкриває основні теоретичні положення конкретної теми, аналізує і узагальнює їх, що дає можливість аспірантам сприймати і осмислювати вивчений матеріал і приходити до певних узагальнюючих висновків. Лекційний матеріал подається у вигляді розповіді, пояснення, роз'яснення, бесіди, демонстрації та ілюстрації з використанням мультимедійного обладнання, плакатів та натуральних предметів.

Практичне заняття – форма навчального заняття, при якій викладач організує детальний розгляд аспірантами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання аспірантом відповідно сформульованих завдань. Практичне заняття включає не тільки проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок аспірантів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участю аспірантів, а і передбачає формування навичок розв'язування ситуаційних задач та здійснення науково-пошукової діяльності, що стосуються тематики згідно навчальної програми. Також на практичних заняттях здійснюється оцінювання знань аспірантів.

Мета практичних (семінарських) занять полягає в тому, щоб у вільній, ненав'язливій обстановці, в умовах творчої дискусії, шляхом обміну думок аспіранти під керівництвом викладача змогли поглибити свої знання, отримані на лекціях і в ході самостійної роботи. В ході цих занять здійснюється проведення поточного модульного контролю засвоєння аспірантами теоретичного та практичного матеріалу.

Зміст практичних (семінарських) занять:

- розгляд і обговорення теоретичного матеріалу за переліком контрольних питань по відповідним темам лекційних занять;
- розгляд і обговорення теоретичного матеріалу за переліком питань для самостійного опрацювання;
- проведення семінарів з публічними виступами, підготовленими аспірантами самостійно за рекомендованою тематикою (у вигляді конференцій, форумів, круглих столів, тощо);
- виконання поточних і залікових контрольних робіт;
- проведення модульного контролю засвоєння теоретичного матеріалу;

- проведення консультацій з дисципліни.
- При проведенні аудиторних занять використовують такі методи, як: словесний метод; практичний метод; пояснювально-ілюстративний метод; дослідницький метод, метод проблемного викладу, тощо.

10. Самостійна робота аспірантів

Самостійна робота аспіранта передбачає більш глибоке вивчення теоретичного і практичного матеріалу тематики курсу з метою оволодіння додатковими різнобічними знаннями, навичками і уміннями. Вона сприяє розвитку таких якостей як самостійність мислення, організованість і цілеспрямованість. Самостійна робота аспіранта є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Зміст самостійної роботи визначається завданнями та вказівками викладача. Самостійна робота аспіранта над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватись в лабораторіях, бібліотеках, навчальних кабінетах, аудиторіях, а також у домашніх умовах.

Самостійна робота аспірантів передбачає вивчення програмного матеріалу з використанням рекомендованої літератури. Самостійна робота сприяє поглибленому вивченню основного матеріалу, а також опрацювання тем та розділів, що винесені на самостійну підготовку.

Суттєве значення в системі контролю знань аспірантів має ступінь засвоєння тієї частини навчального матеріалу, яка запропонована для самостійного опрацювання.

На самостійну роботу робочим планом передбачено 80 годин, що складає 66% усього відведеного для вивчення дисципліни часу.

Теми винесені на самостійне вивчення

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д/з)
1	2	3
1	Фітогормональний вплив ризосферних мікроорганізмів на рослини.	8
2	Роль мікроорганізмів у забезпеченні рослин макро- і мікроелементами.	8
3	Процеси амоніфікації, нітрифікації, денітрифікації в ґрунті. Мікроорганізми, що їх здійснюють	8
4	Мікробіологічна трансформація сполук фосфору в ґрунті та мікроорганізми, що її здійснюють.	8
5	Фізіологічні особливості ґрунтових мікроорганізмів. Катаболізм і біосинтез у мікроорганізмів.	8
1	2	3
6	Функціональна активність корисних ґрунтових мікроорганізмів. Критерії оцінки біологічної активності культур мікроорганізмів.	8
7	Симбіози грибів і рослин (мікориза).	8
8	Азотфіксувальні мікробно-рослинні симбіози.	8
9	Потрійні симбіози: рослина-мікоризний гриб-діазотроф	8
10	Ґрунтові мікроорганізми - продуценти фітотоксичних сполук. Хімічна природа фітотоксичних сполук. Особливості дії фітотоксинів на рослину.	8

Рекомендована література

Базова

1. Експериментальна ґрунтова мікробіологія: монографія / за наук. ред. Волкогона В.В. К.: Аграр. наука, 2010. 464 с.
2. Мусієнко М.М. Фізіологія рослин: Підручник. К.: Фітосоціоцентр, 2001. – 392 с.
3. Тейлор Д., Грин Н., Стаут В. Біологія. М.:Мир, 2002. 451 с.
4. Шакирова Ф.М. Неспецифическая устойчивость растений к стрессовым факторам и ее регуляция. Уфа: Гилем, 2001. 160 с.

Додаткова

5. Белимов А.А., Сафронова В.И. АЦК-деаминаза и растительно-микробные взаимодействия. *Сельскохозяйственная биология*. 2011. №3. С. 23–28.
6. Драговоз І.В., Копилов Є.П., Йовенко А.С. Метаболіти гриба *Chaetomium cochliodes* Palliser з фітостимулювальною та протекторною активністю. *Мікробіологічний журнал*. 2018. Т.80, №1. С. 34–45.
7. Кислинська А.С. Вплив ґрунтового сапротрофного гриба *Chaetomium cochliodes* Palliser на фотосинтетичну активність гречки посівної. *Сільськогосподарська мікробіологія*. 2017. Вип. 26. С. 13–16.
8. Кислинська А.С. Полігалактуронозна активність *Chaetomium cochliodes*. Мікробіологія в сучасному сільськогосподарському виробництві: матеріали XIII наукової конференції молодих вчених (м. Чернігів, 24-25 жовтня 2018 р.). Чернігів, 2018. С. 156–159.
9. Копилов Є.П., Кислинська А.С. Формування мікоценозу кореневої зони гречки посівної за дії сапротрофного гриба *Chaetomium cochliodes*. *Вісник Уманського Національного університету садівництва*. 2017. №2. С. 90–93.
10. Копилов Є.П., Надкерничний С.П., Маклюк О.І., Мельник А.І., Усманова Г.О. Вплив гриба *Chaetomium cochliodes* Palliser – біоагенту препарату Хетомік на поглинання рослинами пшениці ярої поживних елементів із ґрунту. *Агрохімія і ґрунтознавство*. 2010. Вип. 73. С. 73–78.
11. Копилов Є.П., Мамчур О.Є., Стрекалов В. М. Діазотрофи роду *Azospirillum* як ендосити рослин пшениці ярої. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія Біологія. 2009. Вип. 25. С. 13–18.
12. Копилов Є.П., Йовенко А.С. Азотфіксувальне мікробне угруповання кореневої зони та продуктивність гречки за впливу гриба *Chaetomium cochliodes*. *Агроекологічний журнал*. 2016. № 3. С. 125–130.
13. Крипка А.В., Сорочинский Б.В., Гродзинский Д.М. Молекулярные и клеточные аспекты развития арбускулярных микоризных симбиозов и их значение в жизнедеятельности растений. *Цитология и генетика*. 2002. №4. С. 72–81.

14. Лутова Л.А., Проворов Н.А., Тиходеев О.Н., Тихонович И.А., Ходжайнова Л.Т., Шишкова С.О. Генетика развития растений / Под ред. С. Г. Инге-Вечтомова СПб: Наука, 2000. 539 с.
15. Надкернична О.В. Здатність діазотрофів до формування асоціативних систем з рослинами озимого жита. *Агроекологічний журнал*. 2003. №3. С. 17–20.
16. Надкернична О.В., Воробей Ю. О., Шаховніна О.О., Ушакова М. А., Леонов Ю.О. Створення ефективних асоціацій «пшениця яра – діазотрофи роду *Azospirillum*». *Сільськогосподарська мікробіологія*. 2009. Вип. 8. С. 71–80.
17. Патица В.П., Надкернична О.В., Шаховніна О.О. Вплив *Azospirillum brasilense* 10/1 на асоціативну азотфіксацію і внутрішньосортний поліморфізм тритикале ярого. *Мікробіологічний журнал*. 2015. Т. 77, № 5. С. 29–36.
18. Патица В.П., Коць С. Я., Волкогон В.В., Шерстобоева О.В., Мельничук Т.М., Калініченко А. В., Гриник І. В. Біологічний азот: монографія / за ред. В. П. Патики. К.: Світ, 2003. 424 с.
19. Цавкелова Е.А., Александрова А.В., Чердынцева Т.А. и др. Грибы, ассоциированные с корнями орхидей, в условиях оранжереи. *Микология и фитопатология*. 2003. Т. 37, №4. С. 57–63.
20. Bashan Y., de-Bashan L.E. How the plant growth-promoting bacterium *Azospirillum* promotes plant growth – a critical assessment. *Advances in Agronomy*. 2010. Vol. 108. P. 77–136.
21. Bashan Y., Holguin G., de-Bashan L.E. *Azospirillum*–plant relationships: physiological, molecular, agricultural, and environmental advances (1997–2003). *Canadian Journal of Microbiology*. 2004. Vol. 50, № 8. P. 521–577.
22. Cassan F., Maiale S., Masciarelli O., Vidal A., Luna V., Ruiz O. Cadaverine production by *Azospirillum brasilense* and its possible role in plant growth promotion and osmotic stress mitigation. *European Journal of Soil Biology*. 2009. № 45. P. 12–19.
23. Kharwar R. N., Verma V. C., Strobel G., Ezra D. The endophytic fungal complex of *Catharanthus roseus* (L.) G. Don. *Current science*. 2008. Vol. 95, № 2 P. 228–233.
24. Kopilov E., Kyslynska A., Nadkernychna O., Tsekhmister H. Formation and functioning of *Chaetomium cochliodes*/*Fagopyrum esculentum* endophytic association. *Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*. 2020. Vol. 10, № 2. P. 190–196.

12 Контроль

При оцінюванні навчальної діяльності аспірантів перевага надається стандартизованим методам контролю: тестуванню, виконанню завдань, структурованим письмовим роботам, структурованому за процедурою контролю практичних навичок в реальних умовах.

Бали, набрані аспірантом під час поточного контролю, дораховуються до балів модульної оцінки.

Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться в останній атестаційний тиждень семестру (сесію). Аспіранти, які повністю виконали навчальний план і позитивно атестовані з дисципліни за результатами поточного та модульного контролів (набрали більше 60 балів), можуть за бажанням отримати залік автоматично. У випадку недостатньої кількості балів, аспірант складає залік. Залікові питання знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Розподіл балів

Поточний контроль за модулями

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів
Змістовий модуль 1. Загальна мікологія.		0-30
1	Оформлення матеріалу практичного завдання.	0-10
2	Виконання поточних тестових завдань за темою.	0-20
Змістовий модуль 2. Прикладна мікологія.		0-30
1	Оформлення матеріалу практичного завдання.	0-10
2	Виконання поточних тестових завдань за темою.	0-20

Модульний контроль

Модуль за тематичним планом дисципліни та форма контролю		Кількість балів
Змістовий модуль 1. Загальна мікологія.		0-30
1	Теоретичне питання	0-10
2	Практичне завдання	0-10
3	Результат поточного контролю	0-10
Змістовий модуль 2. Прикладна мікологія.		0-30
1	Теоретичне питання	0-10
2	Практичне завдання	0-10
3	Результат поточного контролю	0-10
Залік		0-40

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
0-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

13. Політика навчального курсу

Політика навчального курсу передбачає дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти, що передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.